

Even uw aandacht...

Deze 'smaakmaker' laat u toe kennis te maken met dit werk.

Dit tekstfragment mag niet gebruikt worden voor opvoering. Het mag niet worden gedownload, afgedrukt of verder verspreid.

Indien deze smaakmaker u bevalt, raden we u aan het volledige toneelstuk te ontlenen en te lezen voor u tot de aankoop van boekjes voor opvoering beslist.

Veel leesplezier!

CARDENIO
(Het tweede treurspel van de jonkvrouw)

treurspel in vijf bedrijven

1880
door

William Shakespeare en John Fletcher

vertaling : Peter Verstegen

Toneelfonds J. Janssens – Antwerpen

1997

Nr.2437

DRAMATIS PERSONAE

De Tiran (koning Fernando), *een usurpator*

Govianus (Cardenio), *de afgezette koning*

Anselmus (Anselmo), *zijn broer*

Votarius (Lotario), *vriend van Anselmus*

Helvetius)

Memphonius) *edelen*

Sophonirus)

Bellarius, *minnaar van Leonella*

De Vrouwe (Luscinda), *dochter van Helvetius*

Camilla, *Anselmus' vrouw*

Leonella, *haar kamenier*

Edelen, soldaten en dienaars

(EERSTE BEDRIJF, scène I)

(Het koninklijk paleis. De tiran die zich meester gemaakt heeft van de troon komt op, met de edelen die hem steunen, Memphonius, Sophonirus, Helvetius en anderen, alsmede de wettige vorst die is afgezet)

(Een hoornsignaal)

TIRAN: Tot deze hoogte, heren, heeft uw liefde
En kracht mijn roem verheven, als een ster,
Een vaste ster, geen dwaalster of komeet.
Het rijk ziet ons met liefde, hij die zich
Een poos gevleid mocht voelen, staat nu voor ons, 5
Dichter bij ondergang dan eer.

GOVIANUS: Zo veel
Kan menselijke bastaardvriendschap, zuster
Van Wanfortuin, een koning doen verduren;
De usurpatoren koesteren zich in glorie, 10
Als adders in de zon.

TIRAN: Er was maar één
Naar wie mijn hart uitging (onder de vrouwen),
Eén in de ganse schepping, en bij haar
Dorst jij mij overmoedig te weerstreven!
Nu mij de kroon is, schuwt zij 't lager pad 15
En vindt de weg naar mij. Helvetius!
't Gaat om jouw dochter. Jij bent méér dan koning,
Blijer van hart, want zij voor wie wij knielen,
Knielt neer voor jou, en één glimlach van haar
Verrijkt jou meer dan heel jouw zegen haar! 20
Als je hovaardig wordt, 't zij je vergeven,
Voor jou geen doodzonde. Zolang zij leeft,
Is trots voor jou even natuurlijk als
Wellust voor jeugd. Koester hem tot je dood,

Als teken van je vreugd. Er is geen blijdschap 25
Die niet door trots gevoed wordt. 't Is de olie
Die hem doet vlammen. Laat haar halen nu,
Eerbaar door personeel omstuwd, dat past haar
Die wij vorstin maken, Memphonius
En Sophonirus, neem onder uw hoede 30
Naar wie mijn vorstenhart smacht, en geleid haar
Vol eerbied, zoals u 't voor mij zou zijn,
Of méér zelfs, dat vergeef ik; als ge daar
In dwaalt is 't een eer voor ons, dus eer voor haar.

MEMPHONIUS: (*Terzijde*)

Vreemd lot! Als hij haar tot zijn koningin maakt... 35
(*Memphonius af*)

SOPHONIRUS: Ik heb een vrouw; werd zij maar zo geëerd!

Ik zou haar onderdaan zijn, wat 'k al ben:
'k Gun haar één vriend om haar de mond te snoeren
En zoet te houden, hij eet van mijn tafel 40
En krijgt ook rijkelijk vreten voor zijn hengst,
Waarop hij pralend voortrijdt door de stad,
En slechts met andere rokkenjagers praat.
Ha, 'k laat hem duur betalen voor zijn kosthuis;
Hij maakt mijn kinders; zo kan ik mij sparen,
En ik verleng mijn leven op de koop toe, 45
Met twaalf jaar meer dan mijn vergunde tijd,
Terwijl mijn jonge vrijer al de geest geeft
Met eenendertig en dood ligt te rotten
Zo'n vijfenveertig jaar vóór ik gekist word. 50
't Is hét recept voor eerbaarheid van vrouwen:
Eén hartsvriend houdt gerust een honderd anderen
Buiten de deur. Daarbij, een man is zeker
Dat al zijn kinderen 't zaad zijn van maar één.
Wie 't beste is in bed maakt ze het beste.
En ik, blij toe, bespaar me het gezwoeg. 55
(*Sophonirus af*)

TIRAN: (*tot Helvetius*)

Jij bent straks, door je dochter, hoog gerezen.
'k Zal jouw verdienste in haar ogen lezen.

HELVETIUS: Mogen ze 'n boek zijn dat eeuwig plezier biedt

En steeds genieten doet!

GOVIANUS: Haar te verliezen zou mij dieper wonden 60
Dan het verlies van 't rijk en 't hoerig pralen
Van 's werelds titels wier gevlei ons als
Vee op doet zwellen, voor de slacht gemest.
Ze is een vrouw, dus is haar oog gericht
Op zelfverheffing, daar is nooit genoeg van; 65
Maar als ze straks haar hoofd wendt en iets ziet
Van de fortuin die nu mijn metgezel is,
Zal zij haar blik berouwen, liever blind zijn.

TIRAN: Je spreekt met recht; ons vonnis, Govianus,
Is eeuwige verbanning uit ons rijk. 70

GOVIANUS: Wat erger straf is er voor één wiens hart
Zucht in de boezem van een ander! Is het
Sterven te lichte straf? Waarom verbanning?

TIRAN: Men zou mijn weg naar dit hoog ambt misprijzen
Wanneer mijn eerste daad een daad van bloed was. 75

GOVIANUS: Ik ben haar kwijt!
(Tot edelen)
Vaarwel, edele heren,
Te eerlijk voor uw rang. Uw macht is groter,
Dan toen óns 't rijk was; u hebt meer gewicht.
Gegroet, loodzware adel!

EERSTE EDELMAN: Hoe bedoelt u?

GOVIANUS: Zwaarwichtig en vol ernst! – O heer, bent u het? 80
Ik kende u, net graaf van eenentwintig,
Uw oordeel kreeg de borst nog; is 't gespeend nu?
U lijkt geleerd; toch is uw afkomst beter.
U hebt goed land, de beste grond voor kennis.
Als u uw doktersnota's kunt begrijpen, 85
Gezelschapsdames penetreren, pachters
Kunt stropen tot ze aan de bedelstaf zijn,
Bent u geleerd genoeg voor één van adel,
Geboren tot bezit. Wilt u iets lezen,
Rijd naar de stad, vergun uw oog een blik 90

Breng haar terug als luisterrijke bruid,
Met al wat flonkert; laten haar juwelen
Tien steden waard zijn; dat past onze liefste, 120
Geen weduwfloers, een dracht voor rouwbeklag.

VROUWE: Men laat mij als ik ben.

TIRAN: Wat!

VROUWE: 'k Zal mij niet
Verkleeden eer ik daarvoor reden zie,
Tot dan draag ik die vreemde kleur. Geen titels,
Geen valse eer bewezen aan dit lichaam, 125
Zijn naar mijn smaak. Ik ben hier niet gekomen
Voor grootheids aanblik, maar voor die van goedheid;
En die betreft niet u, heer; u zoekt glorie,
Ik durf met u niet omgaan: 'k vond mijn man
En zal hem niet verliezen.
(Ze kijkt Govianus aan)

GOVIANUS: Is er geluk, 130
Groter dan van een vorst, lees mijn kroniek
En vind het daar: Mijn treurig rijk, vaarwel!
(Tot de tiran)
Moge 't u helpen, nu hebt gij het nodig.
Ik zie uw pijn en nood die groter zijn
Dan van uw zwaar belaste onderdanen! 135
Een storm is uw gelaat, dieper verduisterd
Dan ooit de blik van wie Fortuin toelacht.
't Is enkel rampspoed daar waar u verkeert,
Geluk waar ik ben.

TIRAN: Mij kroonde een droom. 140
Als 't denkbaar is minder dan niets te zijn,
Dan wek ik nu jouw man. Ginds in het dal,
Daar is het koninkrijk, en ik kus hier
Ijdele hoop op een bevroren bergtop,
Ver van de grens. Ik heb mijzelf verbannen.
Ginds gaat de vorst, gekozen door haar liefde, 145
De zekerder partij, want waar zij gaat,
Doet zij het hof vervagen. Is er iemand
Die voor iets anders oog heeft dan voor haar.

Helvetius! 'k Zal ook jou niet wakker maken,
Door jou verlies ik tijd. Ga maar weer slapen: 150
Je bent een oude man, tot niets in staat;
Wat doe jij om je titels te verdienen?
Hoe kunnen wij ten volle wat jij toezei
Vergelden, als wij 't onze niet eens krijgen?
Een meester gaat zijn einde tegemoet, 155
Wanneer zijn knecht spéélt en zijn werk niet doet.

HELVETIUS: (*Tot de Vrouwe*)

De vele zegeningen die 'k jou schonk,
Keren die bij mij weer als een vervloeking?
Dienden ze daarvoor? Wil jij mij een last zijn
Die tien maal zwaarder weegt dan al mijn jaren! 160
Eens was je goed voor mij en 't was jouw zorg
Te doen wat naar mijn zin was. Smeek de koning!

VROUWE: U bent mijn vader, heer; ik zal zelfs meer doen.
Ik kus hem ook.
(*Ze kust Govianus*)

HELVETIUS: Wat wordt mij aangedaan?

VROUWE: Dat is de usurpator; dit de koning. 165
Ik handel juister dan u schijnt te menen.
Als ieder rijk het zijne was, zo zeker
Als dit 't niet is, als deze lieve man
Zo arm was als de deugd, zó zonder vrienden,
Nog ruilde 'k zijn ellende voor geen scepter 170
Waar ik zelf deel aan had. Mijn heer; wees blij,
De wankel fortuin van grote glorie,
Noch lage status is 't waar ik naar kijk.
Ik zoek de man, de rest verspeel ik gaarne
Als zaken die geen blik of aandacht waard zijn. 175
Fortuin is buitenkant slechts van talent,
Geest is waar men de meester aan herkent.

TIRAN: Zijn er dan zoveel mannen neergemaaid
Als bomen in hun groei, ter effening van
Een nieuwe weg voor mij en mijn gevoelens, 180
En word ik zo gefnuikt? Zie haar, de eerste
Van haar geslacht die ooit zo'n glorie afwees,

Het tweede treurspel van de jonkvrouw

Een vrouw die soevereiniteit kleineert!
Wat voor een tijd baart zoiets onbeschrijflijks?
Veeleer normaal is dat zij willen heersen,
Meer dan hun toekomst – soms over hun man. 185

HELVETIUS: U hebt de macht toch, heer, om haar te dwingen
En aan hem te ontrukken.

TIRAN: Je praat bitter:
Dat was gebeurd voordat het bij jou opkwam,
Indien mijn liefde zo hardvochtig was 190
Dat ik die prijs kon eisen. Haar meegaandheid
Moet zacht en teder zijn, een pand van liefde,
Of ze is waardeloos.

GOVIANUS: Wel, usurpator,
Ik wens geen blijder vrijheid dan verbanning,
Zoals ge van mij eist.

TIRAN: (*Terzijde*) O, hij vermoordt me 195
Met eigen wapen! Ik ben straks de balling.
Als zij het land verlaat, veins ik een reden,
Ver van mijn smart, om anderszins te straffen.

(*Tot Govianus*)

De straf van ballingschap werd opgelegd
Slechts ter beproeving van de geest van oproer 200
Die gloeit in jouw verlangens. Jij wilt weg hier.

Er is iets gaande tussen samenzweerdere
In 't buitenland en jou; om te beletten
Wat jij beraamt, herroep ik je verbanning,
Geef jou arrest in 't huis dat nabij is, 205
En zet een wacht uit. Heer Memphonius,
Zie daar op toe.

MEMPHONIUS: Ik zorg ervoor, mijn koning.

GOVIANUS: Huisarrest? 'k Heb mijn vrijheid in mijn armen;
Niets beters dan die vreugde kan ik vragen.
Een nauwe cel gunt liefde hoogste vrijheid! 210
(*Govianus en Vrouwe af*)

TIRAN: Nu zij verdwijnt, lijkt mij de dag ten einde.

Het tweede treurspel van de jonkvrouw

Ik sta als in de schaduw van een stormwolk
Die 't zonlicht afdekt dat verweg nog schijnt
Op bergen en op torens. Mij is 't dal,
Waar 't lang nog donker blijft.

215

HELVETIUS: Mijn vorst!

TIRAN: Ge wenst?

HELVETIUS: U kent slechts geen genade voor uzelf.
Waarom laat u hen samen in één kerker?
Zo levert gij hen over aan elkaar.
Een harde straf! Nooit vroeg hij groter vrijheid!

TIRAN: 't Is waar, breng hen terug hier onder dwang. 220

Blijf, ik beveel het!

Jij praat niet als een staatsman. Had mijn woede

Mij eerst tot die extremiteit verleid,

Dan leefden ze gewaarschuwd door hun argwaan,

Nu voelen ze zich veilig in hun vrijheid, 225

Ik grijp ze als ik wil. Jij hebt vrij toegang

Om namens ons de vaderrol te spelen,

En haar naar onze wil te buigen.

HELVETIUS: Zeker.
Een diep doordacht idee. Sire, u heeft
Een vreemde weg gevonden, maar de snelste. 230

TIRAN: Om méér zijn ziel te pijnigen, geef orders

Dat zij niet in één kamer mogen zijn,

Maar dat hij haar wel zien kan, zodat zijn

Geest lijdt, terwijl zijn mond en armen als

Misdadigers gekerkerd zijn. 235

HELVETIUS: Daar wint u
Mij mee, heer, dat is wreedheid naar mijn hart.

TIRAN: Geef snel bevel.

HELVETIUS: Ik mag dan oud zijn, heer,
Maar niets spoort feller aan dan eigen eer.
Sire, ik smeek u, kijk niet langer somber.

(EERSTE BEDRIJF, scène II)

(Anselmus' huis. Anselmus, broer van de afgezette koning, komt op met zijn vriend Votarius)

VOTARIUS: Vergeef me, heer; spits toch uw denken toe: 245
Het lijden van de afgezette koning,
Uw broer, verdient uw aandacht.

ANSELMUS: Maar Votarius!
Hij lijdt? Zwak onbegrip zelfs praat niet zo.
Hij was nooit zo gelukkig.

VOTARIUS: Heer, bewijs dat.

ANSELMUS: Hij is zijn land kwijt, maar herkreeg zijn ziel. 250
En zegt u mij, welk rijk omvat het meest?
Ieder gebiedsdeel is begrensd; de aarde
Zelf zit gevangen; haar cipier is niet
De zee die haar in zilveren hoepel sluit.
Want elk draagt kluisters, maar de zee lijkt groter; 255
Door haar gezag en daar zij zwelt van trots.
Het grenzenloze rijk van het vernuft
Is als de hemel weids, roemvol paleis voor geesten,
Een eerbaar hoveling elk!
Als je mij liefhebt, wend je blik mij toe, 260
Besteed geen zorg aan wie jou missen kan.
Mijn broer is goed verzorgd; vrede en vreugde
Zijn binnen zijn bereik. Hij heeft zijn liefste.
Zij bracht bedienden mee voor zijn gerief.
Wie brengt ze mij?

VOTARIUS: Hebt u sinds lang niet beiden, 265
Dankzij uw waardige en kuisse vrouw?

ANSELMUS: Met jouw hulp wil 'k daarover zekerheid.
Wat voor eerlijk rapport stuur ik mijn ziel
Als ik niets zeker weet? Wij moeten geloven 270
Dat onze vrouw deugt en haar leven delen:
Een mooie zekerheid! Ons eigen denken
Zet ons al vaak voor gek, maar anders zij wel.
Stel, ze is kuis, is dat dan haar verdienste?

- Wat vergt het van een vrouw om trouw te zijn
Als ze nooit is belaagd? Dat kost geen strijd; 275
Haar hart moet óórlog voeren, ze moet toornen
Tegen de zondigheid van hel en vlees:
Laat mij de vrouw kennen die mij echt rust biedt,
Of ik slaap nooit gerust meer. Bied mij niet
Wat goed geacht wordt, maar wat is bewezen: 280
Zo kiest een wijs man. Wat een luie deugd
Is kuisheid in een vrouw als nooit de zonde
Haar in verleiding bracht! Ik vraag je, stel haar
Goed op de proef en geef mij rust.
- VOTARIUS: U wilt 285
Dat ik iets doe dat meer mijn woord bescháámt
Dan dat ik er bij vrouwen eer mee win.
Een zondige maîtresse 't hof te maken,
Vol wellust, komt van pas en vindt behagen.
Maar als een onverlaat moedwillig 't oor
Van reine vrouwen treft met een vuig voorstel, 290
Verschroeit hun blik hem en eist eerbaarheid
Op het gelaat dat schaamteloosheid brandmerkt.
Niets wordt met goede moed ooit ondernomen
Waarom de dader blozen moet. Maar, heer,
Wat is voor u het voordeel om te weten, 295
Met veel méér pijn, wat u ook nu reeds weet?
Moet iemand die een rijke diamant heeft,
Die tussen 't aambeeld en zijn hamer plaatsen
Om, twijflend aan de waarde van het kleinood,
De kwaliteit te vinden in het stukslaan, 300
En zo alles verliezen? Heer, denk na!
Ook is het niet verstandig, zelfs niet manlijk,
Hen te beproeven die zwak zijn geschapen.
Men moet een vrouw niet hinderen in haar voortgang,
Te vaak al valt ze zonder hindernis. 305
Heer, ik ontraad het u!
- ANSELMUS: Heb ik een vriend?
En telt mijn liefde voor hem dan zo weinig
Dat ik mijn hart moet toevertrouwen aan
Een vreemde die 'k moet zoeken?
- VOTARIUS: Nee heer, luister!

Ik wil zo graag over uw zwakheid waken 310
Dat ik, opdat geen vreemde triomfeert
Over uw zelfverlaging, waag om namens
U één uur mij te schamen.

ANSELMUS: Doe je taak dan!
(Anselmus' vrouw Camilla komt op)
(Terzijde) Daar komt ze aan, ik luister beiden af;
Ik wens mijn kennis uit de eerste hand. 315
(Hij verbergt zich binnen gehoorsafstand)

VOTARIUS: Ik hou hem aan het lijntje; wat misleiding
Past hier bij eerlijkheid. Wie kan bij zo een
Gezicht naar echtbreuk streven! Zulk verderf
Zij verre van de zachtheid van haar blik.
De zaak van mijn cliënt strekt zó tot schande 320
Dat ik er niet in pleit.

CAMILLA: Votarius!

VOTARIUS: Gegroet, eerbare vrouwe.

CAMILLA: Is mijn man 1880
Hier nog gezien?

VOTARIUS: Hij is zojuist vertrokken.

CAMILLA: Wie was met hem?

VOTARIUS: Hij ging alleen, mevrouw.

CAMILLA: Zijn smart om wat zijn broer is overkomen, 325
Tref hem zo hard dat hij ieder gezelschap
En elke vreugde schuwt.

VOTARIUS: (Terzijde) Ze is misleid!
Want nergens in zijn hart schuilt zo'n gevoel.
(Luid) Het lijden overweldigt hem, mevrouw,
Zodat hij zijn genoegens uit de weg gaat. 330
Maar dit zijn zaken die het hart betreffen,
Niets helpt daartegen. Meelij is vereist
Bij elk die wordt geveld door smart, maar 't meest

Als lijden op verwantschap aanspraak maakt.
Dan wordt het echt gevoeld: andere deernis
Is naastenliefde; dit is de natuur zelf:
Meelij gebonden door een band van bloed. 335

CAMILLA: Maar heer, ieder verdriet heeft zijn termijn,
Omdat niets eeuwig duurt in deze wereld.
Uw raad vermag veel: overtuig hem, heer, 340
Dat hij 's levens geluk weer mag aanvaarden,
En 't pad van rouw verlaat. Ik mis hem steeds:
Hij wandelt 's nachts door dicht en donker bos
Waar maanlicht amper 't licht geeft van de sterren.
Of 'k zie hem in een zilveren nacht als heel 345
De aard in wit, maagdelijk licht gehuld is;
Koud, dun gekleed, zo sta ik aan mijn venster
Om hem te zien dankzij de milde maan
Die gul haar goede gunsten aan mij afstaat.
En als de ochtenddauw begint te vallen, 350
Komen mijn tranen. Hij verloor zijn zachtheid,
Vergat de weg van 't huwelijk, vervreemdde
Van al de blijde riten van de liefde.
Hij is niet teder als een man moet zijn.
Ik vraag u, zeg hem dit, heer.
(*Camilla af*)

VOTARIUS: Wees gerust. 355
Hoe kleed ik 't in zonder zijn toorn te vrezen?
(*Anselmus komt uit zijn schuilplaats*)

ANSELMUS: (*Terzijde*) Is dit hofmakerij? Geen woord trof doel!
Geen lettergreep die er geen vaders naast was.
Hete verleiding, ha! Vrouwlijke kuisheid
Is in zo'n strijd gebaat bij dit soort bijstand, 360
Om niet te zwichten. 't Ging er hard aan toe.
Hoe woeste eden worden dezer dagen
Ijdel gezworen! Wie is te vertrouwen
In zaken omtrent liefde?
(*Anselmus komt naar voren*)

VOTARIUS: Ai, daar komt hij!

ANSELMUS: Aha, Votarius! Wat is het nieuws? 365